

**Ontwikkeling van werkmethode en app voor
Positieve Gezondheid in landelijk gebied
Conceptrapportage Casus buurtschap De Elzen, Boekel.**

21 april 2021

Louis Bolk Instituut – Sjef Staps

GGD Hart voor Brabant – Renske Nijdam

Inleiding

Het Louis Bolk Instituut voert samen met GGD Hart voor Brabant het project 'Ontwikkeling van een werkmethode en app voor Positieve Gezondheid in landelijk gebied' uit. Het onderzoek loopt vanaf januari 2020. Onderdeel van dit onderzoek vormen drie casussen in verschillende gemeentes in Oost-Brabant. De eerste casus in Boekel is uitgevoerd in de periode februari – november 2020. Het project loopt vertraging op door de beperkingen die Covid-19 veroorzaakt. Deze rapportage geeft kort tussentijdse resultaten van de casus Boekel weer. De volledige rapportage verschijnt bij afronding van het totale project eind 2021.

Uitgevoerde interviews

Voor de casus De Elzen in Boekel zijn vijf bewoners en vier veehouders geïnterviewd. Doel van de interviews was om een eerste beeld te krijgen van wat er op dit gebied speelt in de Elzen. Daarnaast is uitleg gegeven over het concept Positieve Gezondheid en is een eerste verkenning gedaan met deze benadering van gezondheid gekoppeld aan de eigen woon- en werkomgeving.

Uit de interviews met bewoners kwam onder meer:

- Er is in het algemeen waardering over het traject dat de gemeente Boekel met de gebiedsmanager heeft ingezet
- Het concept Positieve Gezondheid is aansprekend
- Geïnterviewden zijn niet bekend met effecten van de ervaren hinder van veehouderijbedrijven op gezondheid; er zijn nog geen bijeenkomsten over gezondheid geweest in het buurtschap
- Er is onzekerheid over gezondheidseffecten van het wonen in het veedichte gebied in De Elzen

- Het gevoel heerst dat bedrijven juridisch altijd sterker staan
- Er is bij bewoners weinig bekend over de inhoud van vergunningen en de randvoorwaarden waaronder veehouders hun bedrijven kunnen runnen
- De problematiek van hinder van de intensieve veehouderij zit de mensen al lang hoog
- De problematiek is ontwrichtend en complex, ook sociaal-maatschappelijk. Mensen kunnen in spagaten terecht komen (zie volgende punt)
- Citaten:
 - 'De ene buur vindt dat je te weinig klaagt, de ander dat je teveel klaagt. Ondertussen komen we wel gezamenlijk op de barbecue.'
 - 'Hoe bestaat het dat je als burger niet wordt geïnformeerd over iets dat zoveel invloed heeft op je leefomgeving?'
 - 'De overheid had gewoon moeten handhaven.'

Uit de interviews met de veehouders kwam onder meer:

- De veehouders kunnen goed overweg met het model van Positieve Gezondheid
- Over dezelfde concrete situaties in De Elzen komen ze tot heel andere beschrijvingen dan de bewoners
- De houdingen van de veehouders zijn verschillend. Sommigen zijn begripvol naar bewoners, anderen benoemen alleen financiële / materiële motieven.
- Citaat: 'De overheid had het nooit zover moeten laten komen, had eerder moeten ingrijpen'

Bewonersbijeenkomst van 29 juni 2020

Aansluitend op de interviews is een workshop met bewoners gehouden. Tijdens deze bijeenkomst onderzochten we met elkaar op welke wijze inwoners in buurtschap De Elzen zelf kijken naar gezondheid en hoe hun leefomgeving van invloed is op hun gezondheidsbeleving. Daarbij is gewerkt met het Bolk-model voor Positieve Gezondheid en Leefomgeving. Bewoners gaven aan wat hun grootste ervaren hinder is, welke beperkingen zij ervaren in hun dagelijks functioneren, maar ook de invloed op zingeving en mentaal welbevinden veroorzaakt door hun leefomgeving. Het resultaat van deze aanpak is weergegeven in figuur 1.

Figuur 1: Resultaat invulling Positieve Gezondheid en leefomgeving: door bewoners ervaren hinder en het effect daarvan op hun gezondheidsbeleving.

Het werd duidelijk dat in De Elzen naast geur- en andere hinder, vooral overlast van vliegen als een groot probleem wordt ervaren. De plaatsing midden in figuur 1 geeft aan dat de overlast effect heeft op alle domeinen van Positieve Gezondheid.

Vervolgens is met een soortgelijke methode in beeld gebracht welke kwaliteiten de bewoners met zich meebrengen of waar zijzelf kansen zien, die kunnen bijdragen aan verbetering van de situatie. De resultaten hiervan zijn weergegeven in figuur 2.

Figuur 2: Resultaat invulling Positieve Gezondheid en leefomgeving: (mogelijk) in te brengen kwaliteiten door bewoners.

Tot slot informeerde de GGD deelnemers over hinder in veedichte gebieden en daaraan gerelateerde gezondheidseffecten.

Veehouderijen stoten fijnstof, micro-organismen, ammoniak en geur uit. Blootstelling aan fijnstof (en indirect aan ammoniak via vorming fijnstofdeeltjes) kan leiden tot verergering van luchtwegklachten. Uit onderzoek blijkt soms dat bewoners wonend dichterbij de buurt van veehouderij juist minder allergie en astma hebben. Geur kan leiden tot (ernstige) hinder en daarmee samenhangend klachten als hoofdpijn, irritatie van ogen en neus en slaapproblemen en aan stress gerelateerde klachten. De beleving van veehouderij is door de GGD in beeld gebracht met behulp van de BROS¹. In Boekel maken 11% van de inwoners zich zorgen over de invloed van veehouderij op de gezondheid; de diersoort varkens wordt daarbij het vaakst genoemd. Ook over dierziekten die van mens op dier overdraagbaar zijn (zoönosen) maakt één op de vier bewoners zich ongerust. De ervaren *ernstige* geurhinder in Boekel ligt met 14% hoger dan het gemiddelde in de regio (10%) en landelijk (3%). Stallen en mest uitrijden dragen vooral bij aan ernstige geurhinder. Deze ervaren hinder blijkt ook uit het gebiedsproces. De leefbaarheid in De Elzen staat onder druk, met name door de aanwezige veehouderijbedrijven en hun hoge geurbelasting. Ook zijn er klachten en zorgen m.b.t. overlast en verkeersveiligheid.

Bijeenkomst met bewoners en veehouders van 1 september 2020

Tijdens de bijeenkomst van 1 september zijn de tussentijdse projectresultaten gepresenteerd. Het doel van deze avond was niet per sé het vinden van oplossingen, maar vooral de uitwisseling tussen bewoners en veehouders en het vergroten van het inzicht in elkaars wereld en begrip naar elkaar toe.

De aanwezigen noemden het belang van vertrouwen hebben in het proces, in de buurt, en dat dit project daaraan heeft bijgedragen.

Opvallend is dat door de focus op het aspect gezondheidsbeleving de dialoog open gaat en de verbinding begint.

Reacties vanuit de veehouders:

- geven aan dat ze de beleving van de bewoners, zoals weergegeven tijdens de presentatie (zie figuren 1 en 2) herkennen.
- ervaren berichten over veehouderij als eenzijdig en vervelend, dat vaak met de beschuldigende vinger naar de boeren wordt gewezen.

Overlast door vliegen:

Op de bijeenkomst spreken boer en burger af om met elkaar in overleg te gaan en/of een werkgroep op te richten om mogelijkheden met elkaar te verkennen. De gemeente ondersteunt dit en is bereid hiervoor ook een expert in zettingen. Vanuit de klankbordgroep van dit project geeft

¹ www.brabantscan.nl. Deze belevingscijfers zijn op gemeentelijk of dorpsniveau. Bij knelpunten op lokaal niveau kunnen de hinderpercentages (sterk) afwijken.

de gemeente Boekel later aan bereid te zijn om voor dit proces ook een procesbegeleider in te zetten.

De bewoners geven aan graag ook gebruik te gaan maken van de app² die binnen dit project wordt ontwikkeld. Met deze app kunnen bewoners na het volgen van de workshop over Positieve Gezondheid tijdens een bepaalde periode aangeven welke hinder zij ervaren en welke invloed dat heeft op de door hun ervaren gezondheid. De gegevens worden automatisch gekoppeld aan aspecten als weersomstandigheden en windrichting. De resultaten worden anoniem en gecombineerd met de uitkomsten van de workshops door de onderzoekers gerapporteerd aan de gemeente. De eerste voorlopige resultaten in St Anthonis geven aan met behulp van de app een veel completer beeld ontstaat van de verkregen hinder gerelateerd aan de invloed van de lokale leefomgeving.

Algemene betekenis van de casus Boekel

Het doel van het project 'Ontwikkeling van werkmethode en app voor Positieve Gezondheid in landelijk gebied' is het ontwikkelen van een werkmethode met handreiking en een digitale monitoringsapplicatie om gezondheidsbevordering te bewerkstelligen op buurt/wijkniveau in de landelijke omgeving. De casus De Elzen in Boekel draagt hieraan bij. Daarnaast zijn de resultaten van belang voor de Elzen zelf.

in bredere zin:

- Er zijn suggesties gedaan voor de opzet en functionaliteiten van de te ontwikkelen app
- Het Bolk-model is met een werkmethode tot een locatiespecifiek in te vullen model voor Positieve Gezondheid en leefomgeving ontwikkeld en daarmee is in Boekel ervaring opgedaan
- de werkmethode is daardoor verder ontwikkeld, bijvoorbeeld:
 - belang van de opstelling en de zaalinrichting tijdens workshops
 - het bij de bewoners-bijeenkomst presenteren van een ingevuld Bolk-model voor Positieve Gezondheid en Leefomgeving aan de hand van de resultaten van de interviews. Bewoners kunnen dan tijdens de bijeenkomst reageren op de input en daarop aanvullen. Dat is gemakkelijker dan invullen op een leeg model.

Daarnaast leert de casus Boekel dat de investering in een gebiedsregisseur en goede contacten tussen gemeente en zowel bewoners als veehouders zijn vruchten afwerpt.

Discussie

Voor het volledige project worden de bevindingen van het onderzoek in een later stadium gerapporteerd. Voor Boekel was daarop vooruitlopend in elk geval één opvallende bevinding. Een belangrijk verschil in ervaring en positie tussen veehouders en omwonenden is dat de

² Met de app vullen bewoners dagelijks in hoe zij op dat moment hun leefomgeving ervaren aan de hand van vragen over geur, geluid, ongedierte en verkeer, en vragen over gezondheid.

veehouders de hinder (onopzettelijk) veroorzaken, terwijl de bewoners de hinder ervaren. De veehouder weet welke acties hij onderneemt, waarom, wanneer en hoe lang ze zullen duren. De omwonenden worden er veelal plotseling mee geconfronteerd en hebben al die informatie niet. Ze ervaren hinder en voelen zich vaak machteloos.

Samenvattend voor de casus Boekel

De interviews en workshops met het Bolk-model leiden in de casus buurtschap De Elzen bij bewoners, veehouders en gemeente tot meer inzicht in de door de bewoners ervaren hinder van veehouderijen en de beleving van de zes domeinen van Positieve Gezondheid gekoppeld aan hun lokale leefomgeving. Zowel de hinder als de aanwezige kwaliteiten bij bewoners om hier positieve invloed op uit te oefenen zijn gestructureerd in beeld gebracht. Dit overzicht en de uitwisseling kunnen een basis zijn voor verdere verbeteringen. Speciale aandacht is besteed aan de overlast door vliegen. Veehouder en omwonenden zijn bereid hierover nader in gesprek te gaan. De gemeente is bereid om dit te faciliteren.

Aanbevelingen

Vooruitlopend op de volledige rapportage hier enkele aanbevelingen specifiek voor de gemeente Boekel:

1. Laat de bewoners zien dat ze gezien worden. Pak als gemeente de actieve, faciliterende rol om bewoners en veehouders dichterbij elkaar te brengen.
2. Neem het initiatief voor de aanpak van het thema overlast van vliegen.
3. Gezien de belangstelling die er bij omwonenden in De Elzen voor bestaat, kan de gemeente overwegen om de app, buiten dit project om, op termijn in te laten zetten in De Elzen.

Het Bolk-model voor Positieve Gezondheid en Leefomgeving laat zien dat het voor alle partijen (veehouders, bewoners en gemeente) belangrijk is om met elkaar in gesprek te blijven en elkaar vragen te stellen. Het geeft handvatten om met de pijlers voor Positieve Gezondheid verbinding te leggen met factoren in de eigen leefomgeving die door alle partijen herkend wordt. Dat leidt tot (h)erkenning, kan onderlinge afstanden verkleinen en leiden tot verbetering van de situatie.
